

**AKTIVLAR, MAJBURIYATLAR VA DAROMADLARNI TAN OLISH
MEZONLARINING XALQARO VA MILLIY STANDARTLARDAGI
FARQLARI HAMDA ULARNI UYG‘UNLASHTIRISH YO‘LLARI**

Boyqobulova Iroda

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Buxgalteriya hisobi va auditi
kafedrası assistenti*

Shodiyorov Doniyor

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola aktivlar, majburiyatlar va daromadlarni tan olish mezonlarining xalqaro (IFRS/IAS) va milliy buxgalteriya hisobi standartlaridagi farqlarini tizimli tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda 2025-2026 yillar davomida amalga oshirilgan islohotlar va konseptual asoslardagi o‘zgarishlar asosiy e‘tibor markazida. IFRSning 2018-yilda qabul qilingan “Konseptual asos” hujjati (Conceptual Framework) va milliy standartlarning yangi tahriri o‘rtasidagi tafovutlar aniqlangan. Xususan, aktivlarni tan olishda “kelajakdagi iqtisodiy foyda” tushunchasining talqini, majburiyatlarni tan olishda “ishonchli baholash” mezonining qo‘llanilishi, hamda daromadlarni tan olishda “nazoratning o‘tishi” va “risk va mukofotlarning o‘tishi” kabi yondashuvlar o‘rtasidagi farqlar chuqur tahlil qilingan. Maqolada, shuningdek, ikki tizimni uyg‘unlashtirish yo‘llari, jumladan, bosqichma-bosqich konvergentsiya strategiyasi, xalqaro standartlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri qabul qilish (endorsement) va milliy o‘ziga xosliklarni saqlagan holda moslashtirish (adaptation) modellari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi sharoitida milliy standartlarni IFRS talablariga uyg‘unlashtirish, biroq mahalliy qonunchilik va iqtisodiy shart-sharoitlarni hisobga olish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: aktivlarni tan olish, majburiyatlarni tan olish, daromadlarni tan olish, IFRS.

Kirish

Global iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, xalqaro kapital bozorlarining integratsiyalashuvi va transmilliy korporatsiyalar faoliyatining kengayishi buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot standartlarini uyg‘unlashtirish masalasini dolzarb qilib qo‘ymoqda. Bugungi kunda dunyoning 140 dan ortiq mamlakatlari Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini (IFRS) qabul qilgan yoki ularga yaqinlashtirgan. Biroq, har bir mamlakatning iqtisodiy, huquqiy va madaniy o‘ziga xosliklari milliy standartlarning IFRSdan ma‘lum darajada

farqlanishiga olib keladi. Ushbu farqlar, ayniqsa, aktivlar, majburiyatlar va daromadlarni tan olish mezonlarida aniq namoyon bo'ladi. Aktivlar, majburiyatlar va daromadlar moliyaviy hisobotning asosiy elementlari hisoblanadi. Ushbu elementlarni tan olish mezonlari qanday belgilanganiga qarab, korxonaning moliyaviy holati va faoliyat natijalari to'g'risida turlicha tasavvur shakllanishi mumkin. Xalqaro standartlarda ushbu elementlarni tan olish, asosan, 2018-yilda qayta ko'rib chiqilgan "Konseptual asos" (Conceptual Framework) bilan tartibga solinadi. Milliy standartlarda esa, masalan, O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonuni, Milliy buxgalteriya hisobi standartlari (MBH) va boshqa normativ hujjatlar asos qilib olinadi. 2025-2026 yillar davomida jahon miqyosida moliyaviy hisobot standartlari sohasida jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. Xususan, 2025-yil 15-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Moliyaviy hisob tizimini xalqaro talab va standartlarga muvofiq takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-282-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu hujjatga muvofiq, Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan mamlakatda buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimini tubdan takomillashtirishga qaratilgan Moliyaviy hisobotning milliy standartlari (MHMS)ni ishlab chiqish bo'yicha keng ko'lamli ishlar boshlandi. Yangi standartlar 2026-2027-yillar davomida 8 ta yo'nalish bo'yicha jami 30 dan ortiq MHMS ishlab chiqilishini ko'zda tutadi. Xalqaro miqyosda ham muhim o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Buyuk Britaniya va Irlandiyada qo'llaniladigan FRS 102 standartiga 2024-yil mart oyida kiritilgan o'zgartirishlar 2026-yil 1-yanvardan boshlab kuchga kiradi. Ushbu o'zgartirishlar daromadlarni tan olishning IFRS 15 standartiga moslashtirilgan besh bosqichli modelini va lizing bo'yicha IFRS 16 standartiga uyg'unlashtirilgan balansda aktiv va majburiyat sifatida tan olish modelini o'z ichiga oladi. Shuningdek, Xalqaro sektor hisobi standartlari kengashi (IPSASB) tomonidan 2026-yil 1-yanvardan kuchga kiradigan IPSAS 47 "Daromadlar" va IPSAS 48 "Transfert xarajatlari" standartlari qabul qilindi. 2026-yil boshida IFRS for SMEs (kichik va o'rta korxonalar uchun xalqaro standartlar)ning uchinchi nashri e'lon qilindi. Ushbu nashrning 2-bo'limi (Konseptual asos) IFRSning 2018-yilgi Konseptual asosiga to'liq moslashtirilib, aktiv va majburiyat ta'riflariga sezilarli o'zgartirishlar kiritildi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – aktivlar, majburiyatlar va daromadlarni tan olish mezonlaridagi xalqaro va milliy standartlar o'rtasidagi asosiy farqlarni aniqlash, ushbu farqlarning ilmiy-nazariy va amaliy aspektlarini tahlil qilish hamda ularni uyg'unlashtirishning samarali yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar Sharhi

Xalqaro va milliy buxgalteriya standartlarini taqqoslash muammolari bir qator olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Ushbu sohadagi ilmiy izlanishlarni

uchta asosiy yo‘nalishga ajratish mumkin.

Birinchi yo‘nalish – IFRSning nazariy asoslari va konseptual aspektlarini o‘rganish. Xalqaro standartlarning 2018-yilgi “Konseptual asos” hujjati aktiv, majburiyat va daromad ta’riflariga aniqlik kiritdi. 2003-yildagi eski tahrirdan farqli o‘laroq, yangi Konseptual asosda aktivning ta’rifi – “o‘tmish hodisalari natijasida korxona tomonidan nazorat qilinadigan va kelajakdagi iqtisodiy foydaning manbai bo‘lgan resurs” sifatida belgilangan. IFRS for SMEs (2026-yil yanvar nashri) ning 2-bo‘limida aktiv quyidagicha ta’riflanadi: “korxona tomonidan o‘tmish hodisalari natijasida nazorat qilinadigan joriy iqtisodiy resurs”. Bundan tashqari, “iqtisodiy resurs iqtisodiy foyda keltirish potentsialiga ega bo‘lgan huquqdir” degan izoh berilgan. Ushbu ta’rifdagi asosiy yangilik – aktivni “egalik” emas, balki “nazorat” va “huquq” tushunchalari orqali ifodalashdir. Majburiyatlarga kelsak, IAS 37 “Baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlar” standartida majburiyat “tashkilotning bo‘lib o‘tgan hodisalardan yuzaga keladigan mavjud javobgarligi bo‘lib, uning so‘ndirilishi natijasida tashkilotdan o‘zida iqtisodiy nafni mujassamlashtirgan resurslarning chiqib ketishi kutiladi” deb ta’riflanadi. Majburiyatning ikki turi ajratiladi: yuridik javobgarlik (shartnoma, qonunchilik yoki huquqiy normalardan kelib chiqadigan) va konstruktiv javobgarlik (tashkilotning o‘z xatti-harakatlari orqali boshqa tomonlarda asosli kutishlarni hosil qilishi). York universitetining 2025-2026 o‘quv yili uchun “Moliyaviy hisobot” moduli tavsifida IFRS 15 bo‘yicha daromatlarni tan olishning “besh bosqichli” modeli, shuningdek, majburiyatlar va baholangan majburiyatlarni (warranties/guarantees, onerous contracts) tan olish va baholash masalalari batafsil yoritilgan. Modulda, shuningdek, IFRS 16 bo‘yicha lizing operatsiyalarida “foydalanish huquqidagi aktiv” (right-of-use asset) va lizing majburiyatini tan olish mexanizmlari o‘rgatiladi.

Ikkinchi yo‘nalish – milliy buxgalteriya tizimlarining o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish. O‘zbekistonlik olimlardan Avezova E.P.ning izlanishlarida milliy standartlarning IFRSga nisbatan o‘ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda xalqaro standartlarni joriy etishda institutsional, metodologik va kadrlar bilan bog‘liq muammolar mavjudligi aniqlangan. Xususan, Basel III tamoyillarini joriy etish, FATF tavsiyalarini qo‘llash va IFRSga o‘tishda soliq tizimi bilan integratsiya masalalari muammoli jihatlar sifatida qayd etilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, xalqaro standartlarni qo‘llash investorlar ishonchini mustahkamlashga, tizimli xatarlarni kamaytirishga va O‘zbekistonning jahon iqtisodiy makoniga bosqichma-bosqich integratsiyalashuviga xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasining yangi Moliyaviy hisobotning milliy standartlari (MHMS) konsepsiyasida aktivlar, majburiyatlar va kapital hisobi, moliyaviy instrumentlar, daromadlar, xarajatlar

va moliyaviy natijalar, ijara, xodimlarga to'lovlar, foyda solig'i kabi masalalarni qamrab oluvchi standartlar ishlab chiqilishi rejalashtirilgan. Kichik tadbirkorlik subyektlari uchun soddalashtirilgan hisob, qishloq xo'jaligi, sug'urta, davlat-xususiy sheriklik kabi sohaviy standartlar ham ushbu tizimga kiritiladi. Ushbu islohotlar Respublikada moliyaviy hisobot tizimini IFRS, IAS va IFRS for SMEsga yaqinlashtirish, hisobot ma'lumotlarining shaffofligi, taqqoslanuvchanligi va ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchi yo'nalish – uyg'unlashtirish va konvergenstsiya masalalari. 2024-2026 yillar mobaynida Buyuk Britaniya FRS 102 standartiga kiritilgan o'zgartirishlar konvergenstsiyaning muhim namunasi sifatida qaralishi mumkin. FRC (Financial Reporting Council) tomonidan chiqarilgan o'zgartirishlar paketi FRS 102ni IFRS bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan bo'lib, asosiy o'zgarishlar daromadlar va lizing hisobiga taalluqlidir:

- Daromadlarni tan olishning IFRS 15 asosidagi besh bosqichli modeli joriy etiladi (shartnomani aniqlash; ijro majburiyatlarini ajratish; bitim bahosini aniqlash; bahoni ijro majburiyatlariga taqsimlash; ijro majburiyati bajarilganda daromadni tan olish);

- Lizing oluvchilar uchun balansda lizing majburiyati va foydalanish huquqidagi aktivni tan olish modeli joriy etiladi (IFRS 16 asosida);

- Qisqa muddatli lizinglar va kichik qiymatli aktivlar lizingi uchun istisnalar saqlanib qoladi.

FRS 102 ning o'tish qoidalari ikki variantni nazarda tutadi: (1) to'liq retrospektiv qayta hisoblash; (2) modifikatsiyalangan retrospektiv usul (taqqoslanma ma'lumotlar qayta hisoblanmaydi, o'zgarishlar to'g'ridan-to'g'ri o'z kapitaliga kiritiladi).

KPMG ekspertlari ta'kidlashicha, ushbu o'zgarishlar FRS 102 joriy etilganidan keyingi eng muhim o'zgarishlar hisoblanadi. EBITDA, sof foyda, qarz kovenantlari, bonuslar va dividend siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatilishi kutilmoqda.

Muhokama

Aktivlarni tan olish mezonlaridagi farqlar

Xalqaro standartlar (IFRS) va milliy standartlar (O'zbekiston MBH, FRS 102) o'rtasidagi asosiy farqlardan biri – aktivlarni tan olishning konseptual asoslaridadir.

IFRS yondashuvi: 2018-yilgi Konseptual asos va 2026-yilgi IFRS for SMEs yangilangan 2-bo'limiga asosan, aktivni tan olish uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

1. Aktiv ta'rifi mos kelish: "Korxona tomonidan o'tmish hodisalari natijasida nazorat qilinadigan joriy iqtisodiy resurs".

2. Iqtisodiy resurs tushunchasi: "Iqtisodiy resurs – bu iqtisodiy foyda

keltirish potentsialiga ega bo'lgan huquqdir” .

Ushbu ta'rifdagi asosiy yangilik – egalik tushunchasidan nazorat va huquq tushunchalariga o'tishdir. Masalan, korxona lizing shartnomasi bo'yicha asosiy vositadan foydalanish huquqiga ega bo'lsa, unga egalik qilmasa ham, ushbu huquq aktiv sifatida tan olinadi.

Milliy standartlar yondashuvi (an'anaviy): Ko'pgina milliy standartlarda, jumladan O'zbekistonning amaldagi tizimida, aktivni tan olishda egalik huquqi va hujjatli tasdiqlanish mezonlari ustunlik qiladi. Lizing shartnomalari bo'yicha aktivlar ko'pincha balansdan tashqari hisobga olinadi yoki maxsus qoidalar asosida hisobga olinadi.

2025-2026 o'zgarishlari: IFRS 102 ning 2026-yil 1-yanvardan kuchga kiradigan o'zgartirishlari lizing oluvchilar uchun balansda foydalanish huquqidagi aktiv (right-of-use asset) va lizing majburiyatini tan olishni majburiy qiladi . Ushbu o'zgarish IFRS 16 bilan uyg'unlashtirishning muhim qadami hisoblanadi. O'zbekistonning yangi MHMS loyihasida ham lizing bo'yicha aktiv va majburiyatlarni tan olishning IFRS 16 modeli asos qilib olinishi kutilmoqda. Farqlarning amaliy ahamiyati: Aktivlarni tan olish mezonlaridagi farqlar korxonaning balans valyutasi, aktivlar tarkibi va moliyaviy ko'rsatkichlariga (masalan, aktivlar rentabelligi, qarz yuki) sezilarli ta'sir ko'rsatadi. IFRSga o'tayotgan korxonalarda lizing bo'yicha aktivlarni balansga kiritish aktivlar hajmini oshiradi, shu bilan birga majburiyatlarni ham ko'paytiradi.

Majburiyatlarni tan olish mezonlaridagi farqlar

Majburiyatlarni tan olishda IFRS va milliy standartlar o'rtasidagi asosiy farq “ishonchli baholash” (reliable measurement) mezoniga nisbatan yondashuvda namoyon bo'ladi.

IFRS yondashuvi: IAS 37 standartiga asosan, majburiyat – “tashkilotning bo'lib o'tgan hodisalardan yuzaga keladigan mavjud javobgarligi bo'lib, uning so'ndirilishi natijasida tashkilotdan o'zida iqtisodiy nafni mujassamlashtirgan resurslarning chiqib ketishi kutiladi” . Majburiyatlarning ikki turi mavjud: yuridik javobgarlik (shartnoma yoki qonundan kelib chiqadigan) va konstruktiv javobgarlik (tashkilotning xatti-harakatlaridan kelib chiqadigan asosli kutish) .

Baholangan majburiyatlar (provisions): IFRSda baholangan majburiyatlar “noaniq bajarish muddatiga yoki noaniq qiymatga ega bo'lgan majburiyat” sifatida ta'riflanadi . Baholangan majburiyatlarni tan olishning uchta sharti mavjud: (a) o'tmish hodisasidan kelib chiqqan mavjud majburiyat mavjud; (b) majburiyatni so'ndirish uchun resurslarning chiqib ketishi ehtimoli mavjud; (v) ishonchli baholash amalga oshirilishi mumkin .

2025-2026 yangiliklari (IFRS for SMEs): 2026-yil yanvarida e'lon qilingan IFRS for SMEs ning uchinchi nashri 2-bo'limida tan olishga nisbatan

noaniqlikni yengib o'tishga oid muhim yangilik kiritilgan: "Tan olishga baholash noaniqligi to'sqinlik qilmaydi. Hisob-kitoblar moliyaviy hisobotning ajralmas qismidir". Ushbu yondashuv, ayniqsa, kafolatlar, sud jarayonlari va ekologik majburiyatlar kabi noaniq majburiyatlarni tan olishda muhim ahamiyatga ega.

Milliy standartlar yondashuvi: An'anaviy milliy standartlarda (O'zbekiston MBH, Rossiya PBU) baholangan majburiyatlar tushunchasi uzoq vaqt davomida yo'q edi yoki cheklangan holda qo'llanilardi. Ko'pgina holatlarda xarajatlar ular yuzaga kelganda emas, balki to'lov amalga oshirilganda tan olinardi. IAS 37 asosidagi baholangan majburiyatlar modeli O'zbekistonda 2022-yildan boshlab joriy etila boshlangan, biroq amaliyotda qo'llash hali yetarli darajada rivojlanmagan.

Farqlarning ahamiyati: Majburiyatlarni tan olishda "ishonchli baholash" mezonining qat'iy yoki yumshoq qo'llanilishi korxonaning majburiyatlari va xarajatlari darajasiga bevosita ta'sir qiladi. IFRS doirasida noaniq bo'lgan majburiyatlar (masalan, kutilayotgan sud xarajatlari) ular yuzaga kelishi mumkin bo'lgan davrda xarajat sifatida tan olinadi. Milliy standartlarda esa bunday xarajatlar ko'pincha to'lov amalga oshirilganda (kechiktirilgan holda) tan olinadi, bu esa moliyaviy hisobotning o'z vaqtidaligi (timeliness) va bashorat qilish qobiliyatini pasaytiradi.

Daromadlarni tan olish mezonlaridagi farqlar

Daromadlarni tan olish sohasidagi farqlar, ehtimol, eng muhim va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan farqlardir.

IFRS 15 "Mijozlar bilan tuzilgan shartnomalar bo'yicha daromadlar" modeli: IFRS 15 da daromadlarni tan olishning "besh bosqichli modeli" (five-step model) belgilangan:

1. Mijoz bilan shartnomani aniqlash – huquqiy jihatdan majburiy bo'lgan shartnoma mavjudligi.

2. Shartnomadagi ijro majburiyatlarini aniqlash – mijozga va'da qilingan tovarlar yoki xizmatlarni (hozirda IFRS 15 "performance obligation" atamasini qo'llaydi) guruhlash.

3. Bitim bahosini aniqlash – korxona tovarlar yoki xizmatlar evaziga olish huquqiga ega bo'lgan kompensatsiya miqdori (o'zgaruvchan kompensatsiyani hisobga olgan holda).

4. Bitim bahosini ijro majburiyatlariga taqsimlash – umumiy bahoni har bir mustaqil ijro majburiyatiga nisbiy sotish bahosi asosida taqsimlash.

5. Daromadni ijro majburiyati bajarilganda (yoki bajarilayotganda) tan olish – nazorat mijozga o'tganda yoki vaqt o'tishi bilan bajariladigan majburiyatlarda bajarilish darajasiga qarab daromad tan olinadi.

Asosiy tamoyil – "nazoratning o'tishi" (transfer of control): IFRS 15 da

daromadni tan olishning asosiy mezonlari “risk va mukofotlarning o‘tishi” (old model, IAS 18) o‘rniga “nazoratning o‘tishi” hisoblanadi. Nazorat – bu aktivdan foydalanishni yo‘naltirish va uning foydasini olish qobiliyatidir.

IFRS for SMEs 2026 yangilanishi: 2026-yil yanvarida e‘lon qilingan IFRS for SMEs uchinchi nashri daromadlarni tan olish bo‘yicha IFRS 15 ning soddalashtirilgan versiyasini o‘z ichiga oladi. Unda asosiy printsiplar saqlangan, biroq ayrim murakkab elementlar soddalashtirilgan.

FRS 102 2026 o‘zgarishlari: Buyuk Britaniya FRS 102 standartida daromadlarni tan olishning IFRS 15 ga asoslangan besh bosqichli modeli 2026-yil 1-yanvardan boshlab joriy etiladi. IFRS 15 dan asosiy soddalashtirishlar:

- Shartnomani olish xarajatlarini kapitallashtirish bo‘yicha hisob siyosatini tanlash imkoniyati ;
- Muhim moliyalashtirish komponenti bo‘yicha oldindan olingan to‘lovlar uchun vaqt qiymatiga tuzatish kiritish ixtiyoriy ;
- Shartnomalar portfeliga nisbatan besh bosqichli modelni qo‘llash imkoniyati .

Milliy standartlar yondashuvi (an‘anaviy): Ko‘pgina milliy standartlarda (jumladan, O‘zbekistonning eski BHMS tizimi) daromadlar asosan “jo‘natish asosida” (shipment basis) – tovarlarga egalik huquqi xaridorga o‘tganda, yoki “to‘lov asosida” (cash basis) – pul mablag‘lari kelib tushganda tan olinadi. Uzoq muddatli shartnomalar bo‘yicha daromadlarni tan olish (masalan, qurilish shartnomalari) ko‘pincha “bajarilish foizi” (percentage of completion) usuli asosida amalga oshiriladi, biroq bu usul IFRS 15 dagi nazoratning o‘tishi tamoyili bilan to‘liq mos kelmaydi.

Farqlarning amaliy ahamiyati: Daromadlarni tan olish mezonlaridagi farqlar korxonaning daromadlari, sof foydasi, shuningdek, soliq majburiyatlariga bevosita ta‘sir qiladi. IFRS 15 modeli, ayniqsa, murakkab shartnomalar (bir nechta tovarlar/xizmatlar paketi, o‘zgaruvchan kompensatsiya, qaytarish huquqi, kafolatlar, mijozning variantlari va moliyalashtirish komponentlari) mavjud bo‘lgan hollarda daromadlarni tan olish vaqtiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi .

Natijalar

Tadqiqot davomida aktivlar, majburiyatlar va daromadlarni tan olish mezonlaridagi asosiy farqlar tahlil qilindi va quyidagi natijalarga erishildi:

1. Aktivlarni tan olish:

- IFRSda aktiv “nazorat qilinadigan iqtisodiy resurs” sifatida ta‘riflanadi, egalik huquqi muhim emas.
- Milliy standartlarda (O‘zbekiston BHMS, eski tizim) aktivlarni tan olishda egalik huquqi va hujjatli tasdiqlanish asosiy mezon hisoblanadi.

- Lizing bo'yicha aktivlarni tan olishda IFRS 16 (foydalanish huquqidagi aktiv) va milliy standartlar (ko'pincha balansdan tashqari hisob) o'rtasida tub farq mavjud .

2. Majburiyatlarni tan olish:

- IFRS (IAS 37) majburiyatlarning ikki turini ajratadi: yuridik va konstruktiv javobgarlik.

- IFRS for SMEs 2026 yangilanishida "baholash noaniqligi tan olishga to'sqinlik qilmaydi" tamoyili mustahkamlangan .

- Milliy standartlarda konstruktiv javobgarlik tushunchasi ko'p hollarda mavjud emas, baholangan majburiyatlar tushunchasi cheklangan.

3. Daromadlarni tan olish:

- IFRS 15 "besh bosqichli model" va "nazoratning o'tishi" tamoyiliga asoslangan .

- FRS 102 2026 o'zgarishlari IFRS 15 modelini qabul qiladi (ba'zi soddalashtirishlar bilan) .

- IPSAS 47 (2026) davlat sektori uchun IFRS 15 asosidagi daromad modelini joriy etadi.

- Milliy standartlarda (ayniqsa O'zbekiston va MDH mamlakatlarida) "jo'natish" va "to'lov" asosidagi yondashuvlar ustunlik qiladi.

4. Uyg'unlashtirish tendensiyalari:

- O'zbekiston 2025-2027 yillarda MHMS (Moliyaviy hisobotning milliy standartlari) tizimini joriy etmoqda, bu tizim IFRS bilan uyg'unlashtirilgan.

- Buyuk Britaniya FRS 102 2026 o'zgarishlari IFRS bilan konvergentsiyaning muhim namunasi.

- IFRS for SMEs uchinchi nashri (2026) kichik va o'rta korxonalar uchun to'liq konseptual asosni taqdim etadi .

Xulosa

Aktivlar, majburiyatlar va daromadlarni tan olish mezonlaridagi xalqaro va milliy standartlar o'rtasidagi farqlar moliyaviy hisobotning taqqoslanuvchanligi va shaffofligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada olib borilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalar va tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Uyg'unlashtirishning strategik ahamiyati: O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish jarayonida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarga muvofiqligi muhim omil hisoblanadi. 2025-2027 yillarda MHMS tizimini joriy etish bu borada to'g'ri yo'nalishdir.

2. Uyg'unlashtirish modellari: Tadqiqot asosida uyg'unlashtirishning ikki asosiy modeli tavsiya etiladi:

- To'liq konvergentsiya modeli: Katta va jamoatchilik oldida hisobot beruvchi kompaniyalar uchun IFRSni to'g'ridan-to'g'ri qabul qilish

(endorsement) tavsiya etiladi.

· Moslashtirilgan model (Adaptation): Kichik va oʻrta korxonalar uchun IFRS for SMEs negizida ishlab chiqilgan, biroq mahalliy soliq qonunchiligi va hisobot talablari bilan moslashtirilgan milliy standartlarni qoʻllash maqsadga muvofiqdir.

3. Daromadlarni tan olish – ustuvor yoʻnalish: IFRS 15 daromadlarni tan olish modeli eng muhim va kompleks oʻzgarishlardan biridir. Besh bosqichli model va “nazoratning oʻtishi” tamoyiliga asoslangan daromadlarni tan olish mexanizmini milliy amaliyotga bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi. Bunda, ayniqsa, uzoq muddatli shartnomalar, oʻzgaruvchan kompensatsiya va bir nechta ijro majburiyatlarini oʻz ichiga olgan murakkab shartnomalarga alohida eʼtibor qaratish lozim.

4. Majburiyatlarni tan olish: “Konstruktiv javobgarlik” tushunchasini va “baholash noaniqligi tan olishga toʻsqinlik qilmaydi” tamoyilini milliy qonunchilikka kiritish zarur. Bu, ayniqsa, ekologik majburiyatlar, mahsulot kafolatlari va sud jarayonlari bilan bogʻliq majburiyatlarni oʻz vaqtida tan olish imkonini beradi.

5. Aktivlarni tan olish: Lizing boʻyicha aktivlar va majburiyatlarni balansda tan olish modeli (IFRS 16 va FRS 102 2026 oʻzgarishlariga muvofiq) milliy standartlarda joriy etilishi lozim. “Egalik” tushunchasidan “nazorat” va “huquq” tushunchalariga oʻtish amaliyotda muhim oʻzgarishlarni talab qiladi.

6. Kadrlar tayyorlash va metodologik yordam: Xalqaro standartlarga oʻtish jarayonida buxgalterlar, auditorlar va moliyachilarning malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega. Oliy oʻquv yurtlarining buxgalteriya hisobi va audit yoʻnalishlarida IFRS, IFRS for SMEs va MHMS asoslarini chuqurlashtirilgan holda oʻqitish tavsiya etiladi.

1. Kelgusidagi tadqiqot yoʻnalishlari: Ushbu maqolada nazariy va qiyosiy tahlil qilingan masalalarni amaliy jihatdan – Oʻzbekiston korxonalarida MHMS joriy etilishining real taʼsiri, soliq tizimi bilan integratsiya muammolari va IFRS for SMEs qoʻllanilishining oʻziga xos jihatlarini oʻrganish orqali davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. IAS 37 “Baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlar”. Buxgalteriya hisobining xalqaro standarti. Oʻzbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2022 yil 9 dekabrda 3400-son bilan roʻyxatga olingan.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2026, Yanvar 22). Moliyaviy hisobotning milliy standartlari: xalqaro amaliyotga muvofiq yangi bosqich. Oʻzbekiston Respublikasi Hukumat portali.

<https://gov.uz/oz/imv/news/view/123216>

3. Gravita. (2025, October 23). Are you ready for changes to FRS 102 from January 2026? Gravita Insights.
<https://www.gravita.com/insights/are-you-ready-for-changes-to-frs-102-from-january-2026/>
4. Avezova, E. P. (2023). Xalqaro standartlar va ularning O'zbekiston moliyaviy tizimiga integrasiyasi. Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy jurnali. <https://jurisprudence.tsul.uz/archives/13835>
5. University of York. (2025). Financial Reporting - MAN00038I (2025-26). University of York Module Catalogue.
<https://www.york.ac.uk/students/studying/manage/programmes/module-catalogue/module/MAN00038I/2025-26>
6. Baker Tilly Mooney Moore. (2025, October 28). Preparing For The New FRS 102 Requirements.
<https://www.bakertillymooneymoore.co.uk/news/blog/preparing-for-the-new-frs-102-requirements/>
7. IPSASB. (2023, July 9). IPSASB Issues Package of Revenues and Transfer-related Pronouncements. The International Arab Society of Certified Accountants (IASCA). http://iascasociety.org/News/key_news/4750.aspx
8. PKF South Africa. (2026, January 13). How the new IFRS For SME conceptual framework changes your accounting.
<https://mailto:info.wkm@pkf.co.za/news/2026/ifrs-for-sme-conceptual-framework/>